

Historische televisie à la Van Oostrom en Conscience?

Het verhaal van Nederland en *Het verhaal van Vlaanderen* als
publieksgeschiedenis

37

PIETER VAN DEN HEEDE

In deze bijdrage maak ik een vergelijkende analyse van *Het verhaal van Nederland* en *Het verhaal van Vlaanderen* als historische producties, vanuit het perspectief van publieksgeschiedenis. Daarbij richt ik me op drie domeinen die voor publiekshistorici van belang zijn. Eerst ga ik in op de productiecontexten van beide reeksen, omdat die het kader bepalen waarbinnen historici hun expertise aanleveren. Daarna analyseer ik de verteltechnieken die gebruikt worden, en hoe die de inhoud mee vormgeven en al dan niet vertekenen. Ten slotte houd ik een pleidooi voor een ruimer receptieonderzoek, om het belang hiervan voor publieksgeschiedenis te benadrukken.

In this contribution I make a comparative analysis of *Het verhaal van Nederland* (*The story of the Netherlands*) and *Het verhaal van Vlaanderen* (*The story of Flanders*) as historical productions, from the perspective of public history. I focus on three domains that are important to public historians. First, I will discuss the production contexts of both series, because they determine the framework wherein historians provide their expertise. I then analyse the maintained narrative techniques and how they shape the content, and whether or not these techniques distort the historical narrative. Finally, I make a plea for a study of the broader reception of these series, in order to mark the value of this type of research for public history.

In 2022 en 2023 verschenen er twee grootschalige historische producties op de Nederlandse en Vlaamse schermen: *Het verhaal van Nederland* (hierna: HVN) en *Het verhaal van Vlaanderen* (hierna: HVV). Beide haalden hoge kijkcijfers – respectievelijk bijna 2 miljoen kijkers per week in Nederland¹ en 1,8 miljoen kijkers in Vlaanderen² – en daarmee behoren ze tot de meest populaire historische documentaires van de afgelopen jaren. Het roept meteen de nodige vragen op vanuit het perspectief van publieksgeschiedenis, hier opgevat als de vertaling van wetenschappelijke historische kennis naar een breed publiek. Zijn de twee producties met hun bereik ook geslaagde vertalingen van het verleden? Of bestendigen ze eerder verkeerde en/of verouderde historische opvattingen?

In deze bijdrage maak ik een vergelijkende analyse van beide producties vanuit het perspectief van publieksgeschiedenis. Dat doe ik als volgt. Eerst ga ik in op wat publieksgeschiedenis inhoudt, en hoe ik publieksgeschiedenis hier opvat. Vervolgens richt ik me op drie componenten die voor een analyse van een publieksgerichte productie van belang zijn. Eerst bespreek ik de productiecontexten van HVN en HVV, omdat die het kader bepalen waarbinnen historici hun expertise aanleveren. Het biedt inzicht in de politieke spanningsvelden waarbinnen HVN en HVV tot stand kwamen. Vervolgens bespreek ik de inhoud die in HVN en HVV aan bod komt, de verteltechnieken die daarbij gebruikt worden, en hoe effectief die zijn. Ten slotte houd ik een pleidooi voor een ruimer receptieonderzoek naar HVN en HVV. Zo'n onderzoek valt buiten de opzet van deze bijdrage, maar is tegelijk van centraal belang voor publieksgeschiedenis.

Een publiekshistorische blik op HVN en HVV: een omschrijving

Zoals beschreven wordt door historicus Thomas Cauvin, zijn de wortels van publieksgeschiedenis, als een afzonderlijk aangeduide benadering binnen de geschiedwetenschap, gelaagd, en gaan ze ver terug in de tijd. Toch wordt er vaak naar de jaren 1970 verwezen als een belangrijk ankerpunt voor publieksgeschiedenis. In het verlengde van de opkomst van nieuwe sociale bewegingen en een verschuiving binnen de geschiedwetenschap van

1 Volgens het jaarverslag van NTR, de Nederlandse taakgroep verantwoordelijk voor o.a. educatie, lag het aantal kijkers voor de reeks op ongeveer 1.994.000 kijkers: NTR, 'Jaarverslag 2022', <https://ntr.nl/html/jaarverslagen/2022/index.html>, geraadpleegd op 28 november 2023.

2 Zie hiervoor o.a. deze cijfers van de Vlaamse openbare omroep VRT, voor het eerste kwartaal

van 2023: VRT 'Indrukwekkende cijfers met relevante content: Eén en Canvas bereiken dagelijks 2,6 miljoen Vlamingen', <https://www.vrt.be/nl/over-de-vrt/nieuws/2023/04/03/indrukwekkende-cijfers-met-relevante-content-een-en-canvas-bere/>, geraadpleegd op 23 november 2023.

politieke geschiedenis naar sociale geschiedenis ‘van onderop’ tijdens de jaren 1950 en 1960, lanceerden meerdere Amerikaanse universiteiten vanaf de jaren 1970 initiatieven om bruggen te bouwen tussen de universiteit en de maatschappij. Historicus Robert Kelley introduceerde in dat verband de term ‘public history’. Met deze term verwees hij naar het belang van de historische methode buiten de academische wereld en de noodzaak voor historici om ook in ruimere kringen aan de slag te gaan en kennis te delen.³

In de jaren nadien kreeg deze invalshoek verdere verspreiding, eerst in Noord-Amerika, Europa, Australië en Nieuw-Zeeland, en later daarbuiten. Daarbij groeide vooral het begrip *shared authority*, geïntroduceerd door historicus Michael Frisch, uit tot een centraal aandachtspunt: bij publieksgeschiedenis is het niet zozeer de bedoeling dat historici eenzijdig en hiërarchisch expertise aan een passief publiek communiceren, maar eerder dat ze samen met anderen geschiedenis ‘maken’, om zo tot een democratisering van kennisopbouw te komen. Publiekshistorici werken niet alleen, maar delen hun gezag met anderen, en komen zo tot historische kennis, in allerlei expressievormen. Daarbij is het essentieel om rekening te houden met de vele gedaantes die geschiedenis kan aannemen. Geschiedenis kan kritische kennis over het verleden zijn, maar ook een bron van identiteit, politieke mobilisatie en vermaak. Binnen dit spanningsveld dienen publiekshistorici aan de slag te gaan.⁴

Al sinds de jaren 1970 wordt er in discussies over een passende omschrijving van het begrip ‘publieksgeschiedenis’ op gewezen dat het heel moeilijk, zo niet onmogelijk, is om tot een eenduidige definitie van het begrip te komen. Zo omschrijft de internationale koepelorganisatie voor publieksgeschiedenis, de International Federation for Public History (IFPH), publieksgeschiedenis als een ‘veld binnen de historische wetenschap bestaande uit professionals die historisch werk verrichten in uiteenlopende publieke en private contexten, voor verschillende publieken wereldwijd’.⁵ Daar staan reacties zoals die van Kathy Corbett en Dick Miller tegenover, die aangeven dat elke poging tot definiëring, zeker vanuit academische hoek, inherent een uitsluiting van benaderingen in de hand werkt.⁶ Zeker sinds de opkomst van sociale media, die het klassieke onderscheid tussen ‘producent’ en ‘consument’ verder hebben onderuitgehaald, is het definiëren van publieksgeschiedenis nog ingewikkelder geworden.

3 Thomas Cauvin, ‘Introduction: Historians’ Public Roles and Practices’, in: *Public History: A Textbook of Practice* (1ste uitgave) (Routledge 2016) 2-10.

4 Michael Frisch, *A Shared Authority: Essays on the Craft and Meaning of Oral and Public History* (State of New York University Press 1990).

5 International Federation for Public History (IFPH), ‘About Public History’, <https://ifph.hypotheses.org/sample-page>, geraadpleegd op 28 november 2023.

6 Kathy Corbett en Dick Miller, ‘What is Public History – What’s in a Name?’, <https://lists.h-net.org/cgi-bin/logbrowse.pl?trx=vx&list=H-Public&month=0705&week=c&msg=HAUuHywQGvciGXBxeGKpgw&user=&pw=>, geraadpleegd op 28 november 2023.

In deze bijdrage hou ik de discussie hierboven in het achterhoofd, maar kies ik in het licht van de historische expressievorm die hier centraal staat voor een meer klassieke invulling van het begrip ‘publieksgeschiedenis’. Deze invulling richt zich op een analyse van de totstandkoming en effectiviteit van de vertaling van wetenschappelijke historische kennis door (academische) historici naar een breed publiek. Want hoewel HVN en HVV nadrukkelijk in een ruimere, digitale ecosfeer ingebed zijn, zijn beide ook audiovisuele producties van de oude, twintigste-eeuwse stempel, waarbij duidelijk producenten en consumenten aan te wijzen zijn, en waarbij (academische) historici zichtbaar als experts naar voren treden om hun wetenschappelijke kennis te delen met een breed kijkerspubliek.

Dat roept tal van vragen op. Welke spanningsvelden kwamen er bij de productie van HVN en HVV naar voren? Hoe effectief was de communicatie van collega-historici naar het publiek toe in het licht daarvan? En wat kunnen we als beroepsgroep van de documentaires leren als we een volgende keer aan vergelijkbare producties willen meewerken? Deze vragen staan in deze bijdrage centraal.

Productiecontext: HVN en HVV als gelokaliseerde format-producties

Om de effectiviteit van HVN en HVV als vertaling van historische kennis naar een breed publiek in te schatten, is het eerst essentieel om rekening te houden met de productiecontexten waarbinnen de beide reeksen tot stand kwamen. Deze contexten bepalen in belangrijke mate hoe het verleden in HVN en HVV verbeeld wordt, en hoe het werk van (academische) collega-historici daarop inhaakt. Ik licht twee elementen uit: de invloed van internationaal circulerende *televisieformats* en de integratie ervan in een bestaande nationale, en bij uitbreiding sub-nationale, regionale en lokale, *culturele (en historische) infrastructuur*. Met dit laatste verwijs ik naar het geheel aan culturele instellingen en organisaties in Nederland en België/Vlaanderen, en het politieke en reglementaire kader waarbinnen ze opereren.⁷

Om met het eerste element te beginnen: zowel HVN als HVV is, zoals aangegeven door Marijke Huisman in de inleidende bijdrage op dit forum, een gelokaliseerde versie van *Historien om Danmark*, de documentaire die in 2017 werd uitgezonden door de Deense openbare omroep Danmark Radio (DR). In navolging van het succes van de televisiereeks besloot DR om *Historien om Danmark* als format op de internationale televisiemarkt aan te bieden, in

7 Deze omschrijving sluit nauw aan bij het begrip ‘mnemonische infrastructuur’, als een kernonderdeel van een ‘historische cultuur’. Zie: Maria Grever en Robbert-Jan Adriaansen, ‘Historical Culture: A Concept Revisited’, in:

Mario Carretero, Stefan Berger en Maria Grever (eds.), *Palgrave Handbook of Research in Historical Culture and Education* (Palgrave Macmillan 2017) 73-89.

samenwerking met distributiehuis Media Ranch. In Nederland en Vlaanderen kochten respectievelijk Tuvalu Media en Pupkin Film, en productiehuis De Mensen, de rechten op.⁸

Als gevolg van deze overeenkomsten lagen meerdere componenten van HVN en HVV al bij voorbaat vast, met zichtbare gevolgen voor de geschiedenis die ze naar voren schuiven. Want hoewel televisieformats meer flexibiliteit toelaten dan programma's die rechtstreeks van elders geïmporteerd worden, omvatten ze nog steeds uitgebreide richtlijnen inzake productie, marketing, beoogd doelpubliek en grafische vormgeving, waar producenten zich contractueel aan moeten houden.⁹ Bijgevolg lag de nadruk van HVN en HVV op chronologische nationale geschiedenis op voorhand vast (weliswaar los van een Belgische of Vlaamse invulling), evenals kleinere elementen zoals de naam van de reeksen.

Ten tweede is er de inbedding van de *Het verhaal van*-format in de bestaande culturele en historische infrastructuur in Nederland en België/Vlaanderen. Bij deze inbedding is er zowel bij HVN als HVV sprake van een dubbele dynamiek van bovenaf en onderop, waarbij vooral HVV zichtbaar ingrijpt op een transformerend politiek bestel.

In Nederland werd HVN geproduceerd in samenwerking met de NTR, de openbare omroep die als wettelijke taak heeft om programma's te maken rond kunst, cultuur, minderheden, jeugd, educatie en achtergrondjournalistiek.¹⁰ HVN vormde voor de NTR de aanleiding voor een transmediaal project, waarbij een bijkomend aanbod werd gemaakt in de vorm van een podcast met wandelverhalen bij erfgoed sites die in HVN aan bod komen, een boek en ondersteunend materiaal voor het voortgezet onderwijs, aangeboden via kennisplatformen onder beheer van de NTR, zoals SchoolTV en NPO Kennis.¹¹

Met deze opzet koos de NTR voor een benadering die niet alleen beantwoordt aan haar prestatieovereenkomst met het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, maar ook ruimer impulsen biedt voor onderwijs, erfgoed en toerisme binnen een nationaal kader. Daarmee sluit

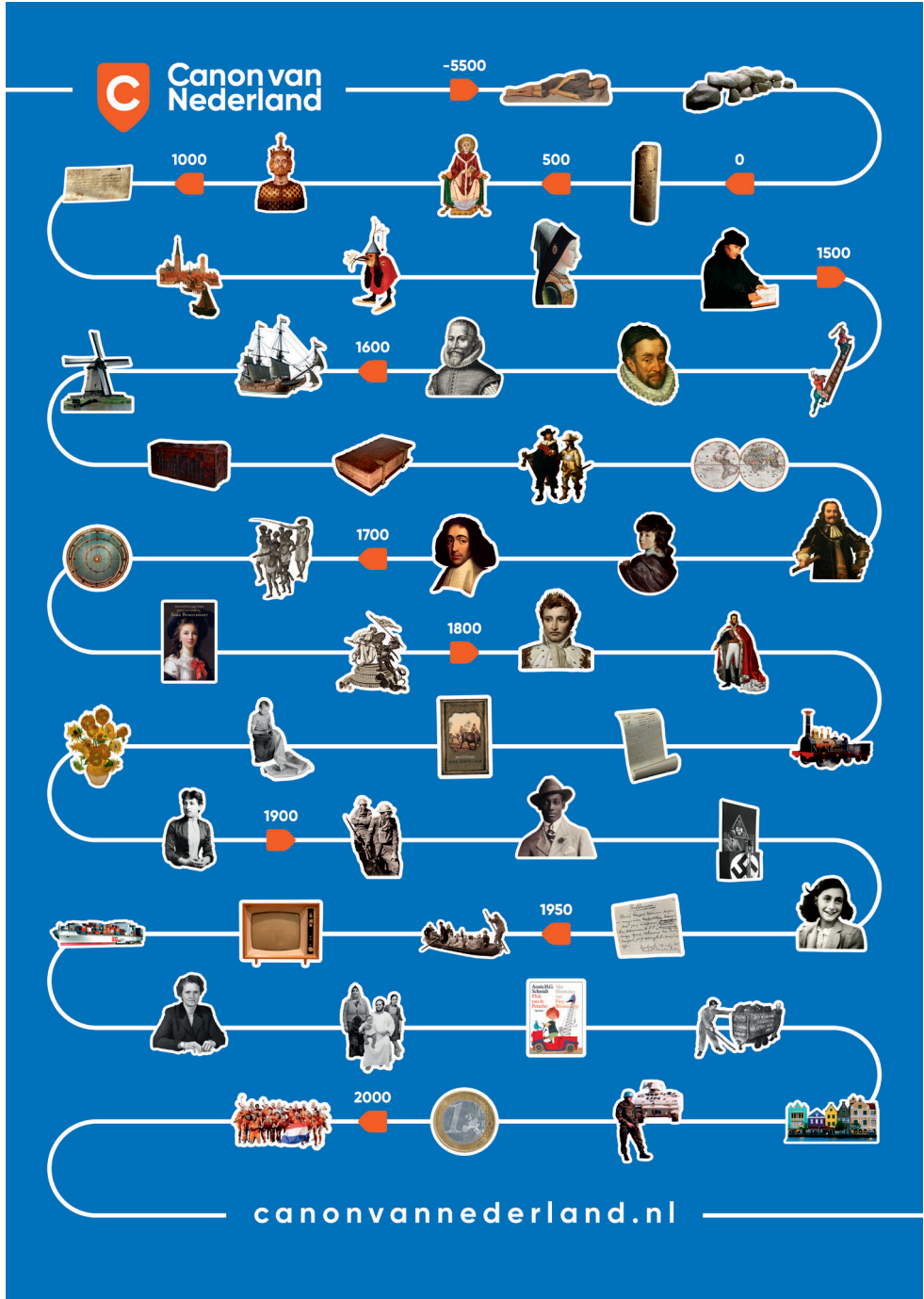
8 DR, 'DR's måde at formidle historie på vækker opsigt internationalt', <https://www.dr.dk/presse/drs-maade-formidle-historie-paa-vaekker-opsigt-internationalt>, geraadpleegd op 28 november 2023.

9 Zie hiervoor o.a.: Tasha Oren en Sharon Shahaf, 'Introduction: Television Formats – A Global Framework for TV Studies', in: Tasha Oren en Sharon Shahaf (eds.), *Global Television Formats: Understanding Television Across Borders* (Routledge 2012) 1-4.

10 Voor de taakomschrijving van NTR, zie: Overheid Wettenbank, 'Mediawet 2008', <https://>

[wetten.overheid.nl/BWBR0025028/2020-04-01](https://www.wetten.overheid.nl/BWBR0025028/2020-04-01), geraadpleegd op 28 november 2023; Rijksoverheid, 'Welke omroepen zijn er?', <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/media-en-publieke-omroep/vraag-en-antwoord/welke-omroepen>, geraadpleegd op 28 november 2023.

11 Voor een volledig overzicht, zie de infopagina van NTR over HVN: NTR, 'Het Verhaal van Nederland – Over', <https://hetverhaalvannederland.ntr.nl/over/>, geraadpleegd op 28 november 2023.

▲
Figuur 1. De in 2020 herijkte Canon van Nederland. Bron: www.canonvannederland.nl.

de productie van HVN aan bij plannen van het kabinet-Rutte III (2017-2021), en in het bijzonder Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap Ingrid van Engelshoven, om de Nederlandse nationale identiteit te versterken. Zo werd in het regeerakkoord het voornemen opgenomen om kennis van het Nederlandse volkslied verplicht te stellen op scholen, om Nederlandse schoolkinderen de gelegenheid te geven het Rijksmuseum en het parlement te bezoeken, en om historische plaatsen beter toegankelijk te maken, alles met als doel om 'de kennis over onze gedeelde geschiedenis, waarden en vrijheden te vergroten'.¹² Verder lanceerde Van Engelshoven in 2019 het plan om de in 2006 door de Commissie-Van Oostrom gepresenteerde Canon van Nederland te herzien, de lijst van 50 'vensters' die het verhaal van de historische en culturele ontwikkeling van Nederland moeten laten zien. Dit initiatief werd voltooid in 2020, door een commissie onder leiding van historicus James Kennedy (zie Figuur 1).¹³ HVN sluit hiermee nauw aan bij een vernieuwde focus vanuit de Nederlandse overheid op nationale geschiedenis en identiteit.

Tegelijk is HVN zelf geen rechtstreekse uitkomst van een soortgelijk overheidsinitiatief, en is de link met de Nederlandse overheid ook indirect. Zo werd HVN gefinancierd via eigen middelen van de NTR, bijdragen van de andere betrokken filmproductie maatschappijen en subsidies van autonoom werkende cultuurfondsen zoals het Nederlands Filmfonds.¹⁴ Het initiatief om een Nederlandse variant van de *Het verhaal van*-format te maken kwam met andere woorden vanuit de productiehuzen zelf, als complementair initiatief 'van onderop'. De productie van HVN ligt voor de NTR rechtstreeks in het verlengde van haar opdrachtschrijving, zoals die sinds haar oprichting in 2010 is bepaald.¹⁵

In Vlaanderen past HVV binnen een gelijkaardige dubbele dynamiek van bovenaf én onderop, maar dan met een zichtbaardere invloed van de Vlaamse overheid. Die introduceerde de afgelopen jaren eveneens meerdere initiatieven om een Vlaamse identiteit te versterken, met als het meest in

12 Rijksoverheid, 'Regeerakkoord 2017: "Vertrouwen in de Toekomst" (VVD, CDA, D66 en ChristenUnie)', <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2017/10/10/regeerakkoord-2017-vertrouwen-in-de-toekomst>, p. 19, geraadpleegd op 28 november 2023. Meerdere van deze voornemens, waaronder de plannen rond het Wilhelmus, werden uiteindelijk niet uitgevoerd.

13 Zie o.a.: Commissie Herijking Canon van Nederland, 'Open vensters voor onze tijd. De Canon van Nederland herijkt', <https://open.overheid.nl/documenten/r0nl-5e6e69a1-d298-40eb-a0ee-2a59e0f61ee/pdf>, geraadpleegd op 28 november 2023.

14 Zie voor een gedetailleerd overzicht: NTR, 'Jaarrekening 2022', <https://indd.adobe.com/view/8526a5a6-c2ed-4049-863b-b17a519afd4e>, geraadpleegd op 28 november 2023; NTR, 'Het Verhaal van Nederland – Over', <https://hetverhaalvannederland.ntr.nl/over/>, geraadpleegd op 28 november 2023.

15 Zie hiervoor in het bijzonder de jaarverslagen van NPS, RVU en Teleac, de voorgangers van NTR, uit 2010: NTR, 'Jaarverslagen Archief', <https://ntr.nl/site/tekst/Jaarverslagen-Archief/31#content>, geraadpleegd op 28 november 2023.

het oog springende voorbeeld het plan van de regering-Jambon I (2019-) om, in navolging van Nederland, een Canon van Vlaanderen op te stellen. Deze had volgens het regeerakkoord tot doel om ‘de Vlaamse identiteit complexloos [te] kunnen beleven, onder meer via gedeelde symbolen’.¹⁶ Een soortgelijke invalshoek is te vinden in de beheersovereenkomst die de Vlaamse regering sloot met de Vlaamse openbare omroep vrt voor de periode 2020-2025, waarin ‘de Vlaamse cultuur en creativiteit stimuleren’ als een van de kerndoelen werd opgenomen. Daarbij wordt aangegeven dat de vrt een prominente plek zal geven aan de Vlaamse cultuur en geschiedenis, dat ze aandacht zal besteden aan belangrijke herdenkingsmomenten in de Vlaamse en wereldgeschiedenis, en dat er in haar aanbod ‘aandacht zal gaan naar Vlaamse verhalen, stemmen en vertellers’.¹⁷ De productie van hvv en het uitzenden ervan via de vrt sluiten nauw bij deze toegenomen nadruk op Vlaamse nationale identiteitsvorming aan.

Het initiatief ‘van onderop’ komt van productiehuis De Mensen, dat al in 2019 de rechten voor de *Het verhaal van*-format aankocht, voorafgaand aan de vorming van regering Jambon I. Tegelijk wordt zeker via de financiering van hvv zichtbaar dat het programma actief bijdraagt aan de beleidsplannen van de Vlaamse regering, in het bijzonder om aan ‘nation building’ en ‘nation branding’ naar de buitenwereld toe te doen. Zo ontvingen de makers van hvv, in tegenstelling tot hvn, niet alleen subsidies van onafhankelijk opererende fondsen, zoals het Vlaams Audiovisueel Fonds (vaf), maar ook rechtstreeks van de Vlaamse overheid, met bijdragen van het Departement Onderwijs, het Departement Kanselarij en Buitenlandse zaken, het Departement Toerisme en het Departement Cultuur, Jeugd en Media.¹⁸ Het verklaart mede waarom er uiteindelijk voor *Het verhaal van Vlaanderen*, eerder dan voor *Het verhaal van België*, als kader voor de vertelling werd gekozen.

Samenvattend kunnen we zowel hvn als hvv als initiatieven ‘van onderop’ zien in een internationaal georganiseerd televisielandschap, die, in een onderlinge wisselwerking, sterker of zwakker inhaken op (vernieuwde) overheidsplannen om vooral de ‘eigen’ nationale geschiedenis te bevestigen en te legitimeren. Daarmee zijn hvn en hvv meteen ook instrumenten bij het creëren en herbevestigen van een nationale ‘verbeelde gemeenschap’ via omroepen, musea, scholen en andere spelers binnen de nationale (en ruimer:

16 Vlaamse Regering, ‘Regeerakkoord van de Vlaamse Regering 2019-2024’, <https://publicaties.vlaanderen.be/view-file/31741>, 17, geraadpleegd op 28 november 2023.

17 vrt, ‘Beheersovereenkomst 2020-2025’, 31-34. De overeenkomst is te downloaden via: <https://www.vrt.be/nl/over-de-vrt/beheersovereenkomst/>, geraadpleegd op 28 november 2023.

18 Voor een overzicht van de financiering van hvv, zie: Pieter Dumon, ‘Te duur? Te Vlaams? Na alle ophef: dit is het echte verhaal achter “Het verhaal van Vlaanderen”’, *Humo*, 9 januari 2023, <https://www.humo.be/tv/te-duur-te-vlaams-na-alle-ophef-dit-is-het-echte-verhaal-achter-het-verhaal-van-vlaanderen-bc8ddd33/>, geraadpleegd op 28 november 2023.

sub-nationale, regionale en lokale) culturele en historische infrastructuur.¹⁹ Ze vestigen de aandacht op de onvermijdelijk politieke dimensie van publieksgerichte projecten, waarvan (academische) historici zich actief bewust moeten zijn als ze hun medewerking willen verlenen. Bij producties die erop gericht zijn om een nationale geschiedenis neer te zetten, wordt de status van academische historici al snel gemobiliseerd om aan het project extra legitimiteit te verschaffen, los van hun specifieke bijdrage. De kritische reacties op beide reeksen getuigen van dit spanningsveld, in het bijzonder bij HVV, vanwege de staatkundige ontwikkelingen die momenteel binnen België spelen.

In Nederland veroorzaakte de uitzending van HVN weinig publieke opschudding.²⁰ Dit valt wellicht te verklaren doordat de reeks uiting geeft aan een nationale geschiedenis en identiteit die in de publieke ruimte weliswaar nadrukkelijk bekritiseerd worden, maar niet in hun essentie worden aangevallen. Anders gezegd: in Nederland gaat de discussie momenteel vooral over hoe het beste over de Nederlandse geschiedenis en identiteit gesproken kan worden en welke perspectieven daarbij aan bod dienen te komen, en weinig tot niet over de vraag of de Nederlandse geschiedenis en identiteit, en bij uitbreiding het Nederlandse staatsbestel, überhaupt wel een bestaansrecht hebben. Bovendien sluit HVN rechtstreeks aan bij eerdere initiatieven om de nationale identiteit te versterken, met als bekendste voorbeelden het opstellen van de Canon van Nederland door de Commissie-Van Oostrom en de (niet uitgevoerde) plannen uit 2006 voor de oprichting van een Nationaal Historisch Museum. Daarmee betreedt HVN een landschap waarin heftige discussies over identiteit en geschiedenis meer dan vijftien jaar geleden ook al gevoerd zijn, met bijhorende initiatieven rond nationale geschiedenis in het onderwijsveld en elders als uitkomst. Daardoor lijkt er ook enige rust bij het onderwerp te zijn ingedaald. Daar staan dan weer hevige debatten over kolonialisme, slavernij, migratie en integratie tegenover, en de plaats van deze onderwerpen in de Nederlandse geschiedenis.

In België en Vlaanderen is de situatie radicaal anders. Daar sluit de productie van HVV niet zozeer aan bij een geproblematiseerde maar globaal aanvaarde status quo, maar eerder bij een decennialang aanslepende ontmanteling van de Belgische staat, en actieve pogingen vanuit vooral Vlaams-nationalistische hoek om, in het licht daarvan, een Vlaamse identiteit

19 Voor het begrip 'verbeelde gemeenschap', zie de klassieke studie: Benedict Anderson, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* (herziene editie) (Verso Books 2006).

20 Een uitzondering hierop is de klacht die enkele Nederlandse organisaties van verzetsleden indienden bij NTR naar

aanleiding van de aflevering van HVN over de Tweede Wereldoorlog. Zie bijvoorbeeld: RTL Boulevard, 'Nazaten WOII-verzet willen aanpassing Het verhaal van Nederland', <https://www.rtlboulevard.nl/entertainment/tv/artikel/5306287/nazaten-verzet-woii-vragen-ntr-verhaal-van-nederland-te-herzien, geraadpleegd op 28 november 2023>.

als alternatief voor een ‘gefaalde’ Belgische identiteit naar voren te schuiven. Daar kwam de afgelopen decennia telkens stevige kritiek op van academische historici, die dit terecht als een nationalistische instrumentalisering van het verleden duiden en die zich, zeker sinds de jaren 1960, in toenemende mate hebben opgeworpen als de hoeders van een wetenschappelijke omgang met het verleden, tegen deze nationalistische instrumentalisering in.²¹

Terwijl hVN en hVV beide, deels vanuit eigen beweging, een nationaal kader repliceren in een tijd waarin historici steeds vaker van zo’n kader afstappen, is zeker hVV niet in staat om aan de schaduw van nationalistische instrumentalisering te ontsnappen. Dat blijkt uit de inhoudelijke keuzes die gemaakt worden. Deze komen hieronder aan bod.

Inhoud en verteltechniek: hVN en hVV als kritische of mythologische geschiedenis?

Inhoud: tussen gebalanceerde en ontspoorde demythologisering

hVN en hVV zijn beide een tiendelige reeks waarbij per aflevering een beperkt aantal hoofdthema’s wordt uitgelicht, als karakterisering van een specifieke periode binnen een chronologisch aaneengesloten verhaal. De thema’s worden uitgewerkt door ze aan dramatische verhaallijnen op te hangen, waarin zowel prominente historische personen als gefictionaliseerde ‘gewone mensen’ een hoofdrol spelen.

Thematisch zijn er grote overeenkomsten tussen hVN en hVV. In beide series wordt er aandacht besteed aan onderwerpen zoals de prehistorie, de Romeinse periode, de verspreiding van het christendom tijdens de vroege middeleeuwen en de negentiende-eeuwse industrialisatie. Daarbij valt in beide gevallen de nadruk op specifieke regio’s op. Hoewel hVN en hVV over het huidige Nederland en Vlaanderen gaan, is er zeker in de eerste afleveringen vooral aandacht voor de westelijke gebieden van Nederland (de graafschappen Holland en Zeeland, en Friesland) en het graafschap Vlaanderen. Daarbij wordt zowel in hVN als in hVV, maar uitgesprokener in hVV, meermaals over ‘onze gebieden’ gesproken, terwijl het onderscheid met de huidige politieke realiteit vaak niet expliciet wordt aangegeven. Het illustreert hoe nationaal ingebedde geschiedenis al snel aanleiding geeft tot een te rechtlijnige projectie van het heden op het verleden. In hVN weerklinken daarbij echo’s van een aloude nadruk op de historische ‘grootseid’ van Holland en Zeeland ten koste van andere landsdelen. In hVV wordt een zoektocht naar

21 Dit geldt in het bijzonder voor de geschiedenis van de Vlaamse beweging en de collaboratie van een deel ervan met de Duitse bezetter tijdens de Eerste en de Tweede Wereldoorlog. Zie o.a. het volgende artikel van Nico Wouters in BMGN:

Nico Wouters, ‘De Tweede Wereldoorlog in de Lage Landen: Bedenkingen bij vijftig jaar oorlogshistoriografie in de BMGN’, *BMGN – Low Countries Historical Review* 136:2 (2021) 62-63. DOI: <https://doi.org/10.51769/bmg-n-lchr.9818>.

een rechtlijnig geprojecteerde ‘oorsprong’ van de huidige Vlaamse natie en deelstaat zichtbaar.

Naast deze globale overeenkomsten zijn er belangrijke verschillen tussen beide reeksen, op twee niveaus: ten eerste in de voor Nederland en Vlaanderen specifieke thema’s die in HVN en HVV worden getoond, en ten tweede in de manier waarop de gedeelde thema’s concreet worden uitgewerkt.

HVN gaat uitgebreid in op de ‘Gouden’ zeventiende eeuw, traditioneel een kernonderwerp in de Nederlandse geschiedenis. In de aflevering ‘Kapers en kooplui’ wordt op een afgewogen manier verteld hoe de migratie van koop- en ambachtslieden uit de Zuidelijke Nederlanden na de Val van Antwerpen (1585), evenals de migratie van zeelieden en arbeiders uit Scandinavië, Duitsland en elders, een belangrijke impuls gaven aan de handelsactiviteit van de Nederlandse Republiek, en daarmee ook aan de oprichting van de voc als commerciële én militaire macht in Azië. Daarbij wordt ook de betrokkenheid van de Republiek bij de slavenhandel besproken, ook in de Republiek zelf, waar slavernij formeel verboden was maar in de praktijk wel voorkwam. In het verlengde van de discussies die sinds enkele jaren in Nederland gevoerd worden over de term ‘Gouden Eeuw’, bestaat het gebalanceerde oordeel van de aflevering eruit dat de rijkdom van de zeventiende eeuw vooral een kleine elite ten goede kwam, terwijl het grootste deel van de bevolking arm (en onbekend) bleef.²² Deze slotsom sluit direct aan bij de huidige wetenschappelijke consensus over een van de voornaamste ankerpunten in de Nederlandse geschiedenis en identiteit.²³

Daartegenover staat HVV, waarin de zeventiende eeuw eerder stiefmoederlijk behandeld wordt als een periode vol oorlogen die in de Zuidelijke Nederlanden als ‘slagveld van Europa’ werden uitgevochten.²⁴ Dit dient als opstapje naar de revolutiegolf vanaf de late achttiende eeuw. Tegelijk is er in HVV meer ruimte voor de middeleeuwse periode, waar nadrukkelijk markeerpunten voor een Vlaamse identiteit worden gezocht. Ten eerste wordt er in HVV een volledige aflevering gewijd aan de Guldensporenslag (1302), de veldslag bij Kortrijk tijdens de Frans-Vlaamse oorlog (1297-1305/20) die vooral sinds de negentiende eeuw, onder invloed van de historische roman *De Leeuw van Vlaanderen* van Hendrik Conscience uit 1838, een centrale rol is

22 Deze conclusie komt nadrukkelijk naar voren in de laatste vijf minuten van de aflevering, waarin centrale observaties over migratie, slavernij, de term ‘Gouden Eeuw’, en stiltes in de archieven, worden hernomen. Zie: NPO Start, ‘Het verhaal van Nederland – Kapers en kooplui’ (minuut 45:30-48:40), https://www.npostart.nl/het-verhaal-van-nederland/23-03-2022/VPWON_1311388, geraadpleegd op 29 november 2023.

23 Zie bijvoorbeeld: Marjolein ‘t Hart, *Oorlog en ongelijkheid: Een inclusieve geschiedenis van de Gouden Eeuw* (Boom 2022).

24 VRT Max, ‘Het verhaal van Vlaanderen – Voor outer en heerd’ (minuut 3:25-6:10), <https://www.vrt.be/vrtmax/a-z/het-verhaal-van-vlaanderen/1/het-verhaal-van-vlaanderen-s1a7/>, geraadpleegd op 29 november 2023.

Figuur 2. Schoolplaat uit 1877 met diverse gebeurtenissen uit het jaar 1477. In het midden de vondst van het lijk van Karel de Stoute. Linksboven het huwelijk van Maximiliaan I met Maria van Bourgondië. Het Bourgondische verleden, dat het huidige Vlaanderen en Nederland delen, komt in *Het verhaal van Nederland* nauwelijks aan bod. Gebeurtenissen in en rond het jaar 1477, *Vaderlandsche Historieplaten voor School en Huis*. Emrik & Binger, naar Johannes Hilverdink (1877). © Rijksmuseum, RP-P-OB-80.416, <http://hdl.handle.net/10934/RM0001.COLLECT.451623>.

gaan spelen in de Belgische, en later Vlaamse, nationale mythevorming.²⁵ Ten tweede wordt er in de vijfde aflevering, ‘Zwarte dood en gouden tijden’, uitgebreid stilgestaan bij de regeerperiode van de Bourgondische hertogen en in het bijzonder Filips de Goede (1419-1467), die een belangrijke territoriale basis voor de Nederlanden legde en uitgroeide tot een van de machtigste vorsten in Europa. In HVV wordt het bewind van Filips neergezet als een ‘glorieperiode in onze Vlaamse geschiedenis’, waarbij ook het belang van Brugge als voornaamste handelscentrum van Europa tijdens de vijftiende eeuw wordt benadrukt.²⁶ Hoewel de Bourgondische periode nadrukkelijk een gedeelde geschiedenis is voor België/Vlaanderen én Nederland, wordt deze in HVN grotendeels overgeslagen (zie Figuur 2).

Een tweede thematisch verschil schuilt in de bespreking van de twintigste eeuw. In HVN wordt, in de aflevering ‘Bevrijders en bezetters’, de periode 1930-1950 gebruikt om de bezettingstijd, Nederland als koloniale macht én de gewelddadige dekolonisatie van Indonesië te thematiseren. Daarmee wordt zowel aan de Tweede Wereldoorlog als ankerpunt in de Nederlandse historische cultuur uiting gegeven, als aan het toegenomen maatschappelijk debat over de dekolonisatie en haar nasleep. In HVV ligt de nadruk in een eerste aflevering op de Eerste Wereldoorlog en de maatschappelijke impact ervan tot op vandaag, en in een tweede op de periode 1939-1999. Daarbij komt eerst beknopt de Tweede Wereldoorlog aan bod, waarna aandacht besteed wordt aan de opkomst van de consumptiemaatschappij, de seksuele revolutie van de jaren 1960 en de spanningen rond de naoorlogse arbeidsmigratie.²⁷ Terwijl de eerste aflevering

25 VRT Max, ‘Het verhaal van Vlaanderen – De Guldensporenslag’, <https://www.vrt.be/vrtmax/a-z/het-verhaal-van-vlaanderen/1/het-verhaal-van-vlaanderen-s1a4/>, geraadpleegd op 29 november 2023. Zie voor een kritische bespreking van de Belgische en Vlaamse mythevorming rond de Guldensporenslag onder andere: Véronique Lambert, ‘De Guldensporenslag van fait-divers tot ankerpunt van de Vlaamse identiteit (1302-1838): de natievormende functionaliteit van historiografische mythen’, *BMGN*, 115:3 (2000) 365-391. DOI: <https://doi.org/10.18352/bmgn-lchr.5285>; Harry van Velthoven, ‘Over mythe, symboliek en interpretatiekaders: 1302 en de Vlaamse beweging’, *Wetenschappelijke Tijdingen* 62:4 (2003) 279-289. Véronique Lambert treedt zelf als expert op in *Het verhaal van Vlaanderen*, onder andere in de aflevering over de Guldensporenslag.

26 VRT Max, ‘Het verhaal van Vlaanderen – Zwarte Dood en gouden tijden’, <https://www.vrt.be/vrtmax/a-z/het-verhaal-van-vlaanderen/1/het-verhaal-van-vlaanderen-s1a5/>, geraadpleegd op 29 november 2023. De periode van de Bourgondische hertogen komt aan bod vanaf minuut 23:30 tot het einde van de aflevering. De rol van de stad Brugge komt aan bod tussen minuut 28:50 en 31:30. Voor het citaat over het bewind van Filips de Goede als ‘glorieperiode in onze Vlaamse geschiedenis’, zie minuut 39:50.

27 De Tweede Wereldoorlog komt aan bod tussen minuut 8:30 en 15:20 in de laatste aflevering: VRT Max, ‘Het verhaal van Vlaanderen – Van 1939 tot 1999’, <https://www.vrt.be/vrtmax/a-z/het-verhaal-van-vlaanderen/1/het-verhaal-van-vlaanderen-s1a10/>, geraadpleegd op 29 november 2023.

de lijn volgt van onderzoek naar de maatschappelijke gevolgen van de Eerste Wereldoorlog en daarbij opmerkelijk sterk vasthoudt aan een strikt Belgische visie op de oorlog zelf, neemt de tweede vooral de levensloop van verteller Tom Waes en zijn ouders als verhalend uitgangspunt.

Naast deze verschillen is er ook de afwijkende invulling van gedeelde thema's, en dat geldt in de eerste plaats voor de Nederlandse Opstand.²⁸ Hier verwijzen zowel HVN als HVV naar de Beeldenstorm uit 1566 en het bloedige optreden van de hertog van Alva, maar tegelijk bespreken ze ook andere hoofdrolspelers en gebeurtenissen. In HVN ligt de nadruk op Willem van Oranje en hoe hij zich, onder andere via een uitgebreide propagandacampagne, opwierp als de leider van de opstand tegen het Spaanse gezag.²⁹ In HVV zijn de Spaanse herovering en de Contrareformatie logischerwijze centrale thema's, maar tegelijk valt vooral de afwezigheid van Willem van Oranje op. In plaats daarvan ligt de nadruk op de bestraffing van de graaf van Egmont, destijds stadhouder van het graafschap Vlaanderen, en de mislukte plannen van het Antwerpse stadsbestuur om het Spaanse beleg van de stad in 1585 te doorbreken.³⁰ Het wijst op een duidelijke poging om een eigen 'Vlaams' gezicht aan de Opstand te geven, terwijl Willem van Oranje vanuit historisch oogpunt een vanzelfsprekender referentiepunt blijft.

Globaal valt bij HVN en HVV inhoudelijk het volgende op. Beide dragen duidelijk de sporen van een mythische nationale geschiedenis, met aandacht voor 'gouden' bloeiperiodes, 'diepe dalen' en opmerkelijke individuen 'van bij ons'.³¹ Tegelijk slaagt HVN er beter in om die mythische wortels consistentener kritischer te kaderen, terwijl HVV in dat opzicht vaker de mist ingaat.

In HVN is nationale mythologisering zeker niet afwezig. Zo wordt in 'Ridders en graven', de aflevering over de dertiende-eeuwse graven van Holland, Willem II en Floris V, besproken hoe Willem II bijna keizer van het

28 NPO Start, 'Het verhaal van Nederland – Geuzen en papen', https://www.npostart.nl/het-verhaal-van-nederland/09-03-2022/VPWON_1311387, geraadpleegd op 29 november 2023; VRT Max, 'Het verhaal van Vlaanderen – Hoe geraak ik in de hemel', <https://www.vrt.be/vrtmax/a-z/het-verhaal-van-vlaanderen-1/het-verhaal-van-vlaanderen-s1a6/>, geraadpleegd op 29 november 2023.

29 Voor de propagandacampagne van Willem van Oranje, zie: NPO Start, 'Het verhaal van Nederland – Geuzen en papen' (minuut 28:45-31:10), https://www.npostart.nl/het-verhaal-van-nederland/09-03-2022/VPWON_1311387, geraadpleegd op 29 november 2023.

30 VRT Max, 'Het verhaal van Vlaanderen – Hoe geraak ik in de hemel', <https://www.vrt.be/vrtmax/a-z/het-verhaal-van-vlaanderen-1/het-verhaal-van-vlaanderen-s1a6/>, geraadpleegd op 29 november 2023. Het lot van de graaf van Egmont komt aan bod vanaf minuut 24:00; het beleg van Antwerpen komt aan bod vanaf minuut 35:10.

31 De literatuur over de studie van nationale mythevorming is gelaagd en uitgebreid. Zie voor een centraal uitgangspunt onder andere: Anthony Smith, *Myths and Memories of the Nation* (Oxford University Press 1999) (in het bijzonder 57-95).

Heilige Roomse Rijk was geworden, als hij niet vroegtijdig om het leven was gekomen.³² Het doet inhoudelijk minder ter zake en dient vooral om de grootsheid van Willem II als individu, en bij uitbreiding als ‘onze eerste vorst’, neer te zetten. Tegelijk worden kritische reflecties op een dergelijke mythische omgang met het nationale verleden vaker als rode draad in de vertelling verweven, waardoor die reflecties ook beter tot hun recht komen. Het beste voorbeeld is de aflevering over de ‘Gouden Eeuw’, waarbij een kritische beoordeling van die term zelf als uitgangspunt en conclusie voor de hele aflevering dient (zie eerder). Ook sterk is de nadruk op het propagandaoffensief van Willem van Oranje tijdens de Opstand, meer dan op Oranje als ‘Vader des Vaderlands’ an sich. Verder is er de geslaagde keuze voor een ruimer ingebedde bespreking van de Tweede Wereldoorlog, met oog voor de Duitse bezetting én het Nederlandse kolonialisme. Vanuit het perspectief van publieksgeschiedenis is de keuze voor deze kritische invalshoeken als centrale thema’s voor de opbouw van het scenario, en daardoor als hoofdboodschap van een volledige aflevering, heel effectief.³³

In HVV is er ook ruimte voor nationale demythologisering, maar net hier slaat de reeks de bal meermaals mis. Een geslaagd voorbeeld is te vinden in de aflevering over de Eerste Wereldoorlog, waarin de naoorlogse Vlaamse frontmythe wordt ontkracht dat Vlaamse soldaten, doordat ze het Frans niet machtig waren, vaker de dood waren ingestuurd – gevat in de leuze ‘Et pour les Flamands, la même chose’.³⁴ Tegelijk vallen andere pogingen om mythes onderuit te halen in het water, doordat ze niet als het centrale uitgangspunt van een aflevering dienen, maar eerder als een lossere, en daardoor meer vrijblijvende, slotgedachte.

Dat is vooral zichtbaar in de aflevering over de Guldensporenslag, sowieso al langer een hete aardappel in Belgische discussies over nationalistische toe-eigening. In de aflevering geven sociale historici zoals Jan Dumolyn nadrukkelijk aan dat de slag beter als een complex sociaaleconomisch conflict kan gezien worden, dan als een uiting van een dan al bestaand taalkundig conflict tussen Nederlands- en Franstaligen. Tegelijk komt deze kritische noot pas aan het einde van een aflevering waarin al meer dan de helft van de looptijd aan een gedetailleerde en spectaculaire reconstructie van de slag zelf is besteed. Daarbij wordt gesteld dat het ‘misschien wel de belangrijkste slag is uit onze Vlaamse geschiedenis’, en wordt ook ruim ingegaan op de

32 NPO Start, ‘Het verhaal van Nederland – Ridders en graven’ (minuut 9:15-12:55), https://www.npostart.nl/het-verhaal-van-nederland/23-02-2022/VPWON_1350440, geraadpleegd op 29 november 2023.

33 Zie hiervoor in het bijzonder hoofdstuk 2 (‘Story Basics’) en hoofdstuk 4 (‘Story Structure’) in: Sheila Curran Bernard, *Documentary Storytelling:*

Creative Non-Fiction on Screen (vierde editie) (Focal Press 2016).

34 VRT Max, ‘Het verhaal van Vlaanderen – De Groote Oorlog’ (minuut: 30:30-37:35), <https://www.vrt.be/vrtmax/a-z/het-verhaal-van-vlaanderen/1/het-verhaal-van-vlaanderen-slag/>, geraadpleegd op 29 november 2023.

Figuur 3. Het befaamde schilderij *De Slag der Gulden Sporen* van Nicaise De Keyser (1836) stimuleerde de nationalistische toe-eigening van de Guldensporenslag als hoeksteen van de Vlaamse identiteit en inspireerde Conscience bij het schrijven van *De Leeuw van Vlaanderen*. In 2021 gaf de Kortrijkse N-VA-schepen Axel Ronse opdracht tot restauratie van dit schilderij, zodat het in de Onze-Lieve-Vrouwekerk onderdeel kon uitmaken van een nieuwe scenografie rond de Guldensporenslag. Ronse (l) en restaurateur Frederik Cnockaert (r) bij het schilderij van De Keyser. © Henk Deleu.

breder schokgolf die de slag in Europa veroorzaakte.³⁵ In combinatie met het feit dat de Guldensporenslag een volledige aflevering inneemt in een reeks van tien, resulteert het vooral in een herbevestiging van de mythische status van de slag, eerder dan een ontkrachting ervan. Anders gezegd: in de reeks mag Marx dan wel met de kritische vinger zwaaien; op het eind van de rit gaat Conscience toch vooral met de verhalende pluimen lopen (zie Figuur 3).

Deze misgeslagen demythologisering raakt aan een belangrijk algemeen aandachtspunt voor historici wanneer zij aan documentaires willen meewerken. Bij deze producties draait het niet alleen om de feitelijke informatie die wordt aangedragen, maar ook om het scenario waarin deze informatie wordt ingebed, zowel op het niveau van de individuele aflevering als van de volledige productie. Bij hvt lijken de geïnterviewde historici minder bij de totstandkoming van het overkoepelende scenario betrokken geweest te zijn dan bij hvt, met vanuit historisch oogpunt minder gestroomlijnde en soms rommelige scenario's per aflevering als eindresultaat.

In het licht daarvan is het zinvol om, vanuit het perspectief van publieksgeschiedenis, te pleiten voor een ruimere betrokkenheid van historici bij de totstandkoming van een publieksgerichte productie, en voor een maximaliserende positie aan de onderhandelingstafel: als historici moeten we vaker durven vragen om bij de volledige productie van een documentaire een centrale rol te kunnen spelen.³⁶ Dat stelt historici beter in staat om overkoepelende klemtonen te leggen en kritische kanttekeningen centraal te stellen. Bij een nationaal ingebedde format als *Het verhaal van* in het bijzonder, dat al snel tot instrumentalisering van het verleden aanleiding geeft, biedt het historici meer ruimte om die instrumentalisering kritisch te duiden.

Een laatste opmerking relateert aan de institutionele dimensie. Met de NTR als publiek gefinancierde omroep die zich specialiseert in historische documentaires, vaak in nauwe samenwerking met academische historici, bevindt Nederland zich enigszins in een luxepositie in vergelijking met Vlaanderen. In Vlaanderen zou hieraan tegemoet gekomen

35 vrt Max, 'Het verhaal van Vlaanderen – De Guldensporenslag', <https://www.vrt.be/vrtmax/a-z/het-verhaal-van-vlaanderen/1/het-verhaal-van-vlaanderen-s1a4/>, geraadpleegd op 29 november 2023. Voor het citaat over 'misschien wel de belangrijkste slag (...) uit onze Vlaamse geschiedenis', zie minuut 1:50-2:05. Voor de bespreking van de bredere schokgolf in Europa naar aanleiding van de Guldensporenslag, zie minuut 45:15-48:20. Voor de kanttekening over de Guldensporenslag als sociaaleconomisch conflict, zie minuut: 39:15-40:15.

36 Dit sluit rechtstreeks aan bij de aanbevelingen die de Amerikaanse historica Natalie Zemon Davis rond de eeuwwisseling formuleerde rond het werken als historische 'consultant' bij historische films, naar aanleiding van haar betrokkenheid bij haar productie van de speelfilm *The Return of Martin Guerre* in 1982. Zie: Natalie Zemon Davis, 'Movie or Monograph? A Historian/Filmmaker's Perspective', *The Public Historian* 25:3 (2003) 45-48.

kunnen worden door, met betrekking tot publieksgerichte producties, (verder) aan interuniversitaire expertise-opbouw en kennisuitwisseling te doen.³⁷

Verteltechniek: gestroomlijnd en diëgetisch versus toegepast en (mild) subversief

In het verlengde van de Deense format zijn HVN en HVV opgebouwd uit nagespeelde scènes over het verleden, interviews met historici en andere experts, 3D-reconstructies, weergaves in close-up van relevante objecten en bronnen, en commentaar van de presentatoren – voor HVN acteur Daan Schuurmans en voor HVV presentator en acteur Tom Waes – bij erfgoedlocaties die in de reeks aan bod komen. Daarnaast speelt een vaste kadering een centrale rol, in het bijzonder via een goudkleurige tijdlijn die doorheen de reeks wordt gebruikt en aangevuld. Tegelijk zijn er binnen dit globale format duidelijke verschillen tussen HVN en HVV te ontwaren, met ruimere relevantie vanuit het perspectief van publieksgeschiedenis.

In HVN valt op hoe Schuurmans als presentator vooral vanaf de zijlijn observeert, zonder bij de nagespeelde historische scènes de denkbeeldige ‘vierde wand’ met de kijker te doorbreken. Dit resulteert in een reeks die, binnen een hybride format, uitgesprokener de kaart van de dramatisering trekt, en ervoor kiest om de kijker vooral naar de diëgetische wereld van het verleden zelf mee te nemen. Dit wijkt merkbaar af van de benadering in HVV, waar Waes ook afstandelijk beschouwt, maar tegelijk uitgesprokener humor gebruikt om de aandacht op het geconstrueerde karakter van de productie te leggen. Zo wordt in de eerste aflevering over de prehistorie, de inleiding van Waes abrupt in beeld afgebroken door de cameraman, waarna Waes opmerkt: ‘Hoe koud is dat hier in de prehistorie, man?’³⁸ Het levert een prima subversieve klemtoon op, in het verlengde van een meer experimentele benadering tot historische film.³⁹

Tegelijk blijft het subversieve element ook mild, en daardoor eerder onderbenut. Zo was het bijvoorbeeld bij de Vlaamse aflevering

37 In Vlaanderen bestaan er al enkele initiatieven om publieksgericht historisch werk te promoten. Het gaat om het interuniversitaire Instituut voor Publieksgeschiedenis (IPG), ingebed bij de Universiteit Gent (website: <https://www.ipg.ugent.be/nl>), en Corvus, een historisch consultancybureau dat ingebed is bij de Katholieke Universiteit Leuven en het Belgische Rijksarchief (website: <https://www.corvushc.be/>).

38 VRT Max, ‘Het verhaal van Vlaanderen – De prehistorie’ (minuut 1:35-2:40), <https://www.vrt.be/vrtmax/a-z/het-verhaal-van-vlaanderen/1/het-verhaal-van-vlaanderen-s1a1/>, geraadpleegd op 29 november 2023.

39 Zie hiervoor onder andere het werk van de Amerikaanse filmhistoricus Robert Rosenstone: Robert Rosenstone, *Visions of the Past: The Challenge of Film to Our Idea of History* (Harvard University Press 1998).

over de Romeinse tijd interessant geweest om, in het licht van een notoir onbetrouwbare bron als *De Bello Gallico* van Julius Caesar, scènes toe te voegen waarin in beeld aan de acteurs wordt gevraagd om sommige dingen opnieuw na te spelen, omdat de makers twijfelen over hun script.⁴⁰ Daarmee hadden de producenten een belangrijk punt over bronnenkritiek kunnen introduceren, op een manier die mooi aansluit bij de meer subversieve insteek van het programma. Het is een techniek die in de toekomst verder verkend kan worden.

Een laatste verschil schuilt in de betrokkenheid van de externe experts. Zowel HVN als HVV geeft een prominente plaats aan historici en andere experts, die als traditionele *talking heads* toelichten wat er in de nagespeelde scènes en bij de erfgoedplaatsen te zien is. Tegelijk gaat HVV hier een pak verder in dan HVN, door nadrukkelijk de werkpraktijk van de experts te laten zien. In de reeks duikt Waes met historici de archieven in, laat hij zijn eigen DNA op sporen van de neanderthaler onderzoeken, en bezoekt hij het Instituut voor Tropische Geneeskunde in Antwerpen om meer te weten te komen over de oorsprong van de pestbaci.⁴¹ Daarmee maakt HVV de praktijk van (historisch) onderzoek veel tastbaarder, wat nadrukkelijk een pluspunt is van de reeks ten opzichte van HVN. Die tastbaarheid is trouwens ook op andere plekken zichtbaar. HVV is op zijn sterkst wanneer Waes beeldende manieren gebruikt om abstracte noties uit te leggen, zoals wanneer er een voetbalveld gebruikt wordt om te laten zien hoe klein de beluiken, de negentiende-eeuwse arbeiderswoningen in Gent en andere industriesteden, eigenlijk wel waren (zie Figuur 4).⁴²

Inzake de verteltechniek bestaan er tussen beide reeksen dus ook verschillen, ondanks de gedeelde format. Daarbij steken vooral enkele interessante verteltechnieken bij HVV er bovenuit, die echter nog (te) beperkt worden uitgewerkt.

40 VRT Max, 'Het verhaal van Vlaanderen – De Romeinen komen' (minuut 12:50-29:25), <https://www.vrt.be/vrtmax/a-z/het-verhaal-van-vlaanderen/1/het-verhaal-van-vlaanderen-s1a2/>, geraadpleegd op 29 november 2023.

41 Voor het onderzoek van het DNA van Tom Waes, zie: VRT Max, 'Het verhaal van Vlaanderen – De Prehistorie' (minuut 22:15-26:35), <https://www.vrt.be/vrtmax/a-z/het-verhaal-van-vlaanderen/1/het-verhaal-van-vlaanderen-s1a1/>, geraadpleegd op 29 november 2023. Voor het bezoek aan het Instituut voor

Tropische Geneeskunde, zie: VRT Max, 'Het verhaal van Vlaanderen – Zwarte Dood en gouden tijden' (minuut 17:50-21:45), <https://www.vrt.be/vrtmax/a-z/het-verhaal-van-vlaanderen/1/het-verhaal-van-vlaanderen-s1a5/>, geraadpleegd op 29 november 2023.

42 VRT Max, 'Het verhaal van Vlaanderen – De Industriële Revolutie' (minuut 7:14-9:25), <https://www.vrt.be/vrtmax/a-z/het-verhaal-van-vlaanderen/1/het-verhaal-van-vlaanderen-s1a8/>, geraadpleegd op 29 november 2023.

Figuur 4. In de Vlaamse aflevering over de negentiende eeuw wordt aan de hand van een onderverdeeld voetbalveld getoond hoe klein de arbeiderswoningen in het Gentse Bataviabeluik waren. Deze visualisering is een voorbeeld van een grotere en creatievere inzet van *Het verhaal van Vlaanderen* op verbeeldende verteltechnieken dan *Het verhaal van Nederland*. Beelden: De Mensen/vrt.

Naast een bespreking van de productiecontext en de inhoud, is ook – of misschien zelfs *vooral* – een analyse van de receptie van hVN en hVV belangrijk vanuit het perspectief van publieksgeschiedenis, in ieder geval wanneer we dit begrip zo opvatten als in dit artikel. Hoe werden beide reeksen ontvangen bij het publiek? Hoe interpreterden kijkers, ook zonder een historische vorming, hVN en hVV? Welke kennis hebben ze uit beide reeksen meegenomen? Anders gezegd: zijn (academische) historici erin geslaagd om op een effectieve manier kennis over te dragen? Als kennisoverdracht een kerndoel was voor hVN en hVV, dan zijn dit geen optionele, maar essentiële vragen.

Hier lopen we al snel tegen beperkingen aan. Terwijl kritische academische reacties op hVN en hVV elders al aan bod gekomen zijn (zie ook eerder),⁴³ is een antwoord op de bredere publieksvraag voorlopig uitgebleven. En dat terwijl een analyse van hoe het publiek zich tot het verleden verhoudt en nadenkt over historische documentaires tot de standaardtaken van de publiekshistoricus behoort. Wat betreft de publieksreactie op hVN en hVV, kunnen we ook in 2024 het vertrekpunt van historici Roy Rosenzweig en David Thelen citeren, toen zij eind jaren 1980 de verhouding van het bredere Amerikaanse publiek tot het verleden onderzochten: ‘As we talked, it became clear that [...] professional historians were painfully unaware of how people outside their own circles understood and used the past’.⁴⁴

Omdat een systematische analyse van de receptie van hVN en hVV buiten de opzet van deze forumbijdrage viel, zowel inzake tijd als beschikbare middelen, wil ik in deze laatste paragraaf daarom vooral het belang van een ruimer receptieonderzoek benadrukken en een pleidooi voor een vervolgstudie houden. Alleen via een ruimere, en bij uitbreiding vergelijkende, publieksanalyse van de receptie van hVN en hVV, kunnen we immers systematischer zicht krijgen op de mate waarin kijkers nieuwe kennis over het verleden hebben opgedaan, en bepalen of kijkers door hVN en hVV

43 Voor enkele voorbeelden van kritische academische reacties, zie onder andere: Lotte Jensen, ‘Nederland en Vlaanderen houden elkaar op veilige afstand in hun publieksgeschiedenis’, *De Lage Landen*, 3 mei 2023, <https://www.de-lage-landen.com/article/nederland-en-vlaanderen-houden-elkaar-op-veilige-afstand-in-hun-publieksgeschiedenis>, geraadpleegd op 24 januari 2024; Raf Liekens, ‘Historicus Jan Dumolyn: ‘De identitaire agenda van N-VA zit me niet lekker, maar voor ‘Het verhaal van België’ had de Vlaamse regering geen geld vrijgemaakt’, *Humo*, 29 januari 2023, <https://www.humo.be/tv/>

historicus-jan-dumolyn-de-identitaire-agenda-van-n-va-zit-me-niet-lekker-maar-voor-het-verhaal-van-belgie-had-de-vlaamse-regering-geen-geld-vrijgemaakt~bac162d2/, geraadpleegd op 24 januari 2024; VRT NWS, ‘Is “Het verhaal van Vlaanderen” een politiek project? Geert Bourgeois en Bruno De Wever in debat’, https://www.vrt.be/vrtnws/nl/kijk/2023/01/24/daf-select-de-wever-bourgeois-arvato_54760629/, geraadpleegd op 24 januari 2024.

44 Roy Rosenzweig en David Thelen, *The Presence of the Past: Popular Uses of History in American Life* (Columbia University Press 1998) 2.

kritischer naar het verleden zijn gaan kijken. Verder kunnen we alleen via een ruimere studie nagaan hoe verschillende groepen inzake leeftijd, gender en etniciteit hVN en hVV hebben beleefd. Hoe keken pakweg een jongere met Marokkaanse wortels en een Oekraïense vluchteling naar hVN en hVV? Het zijn, in het licht van debatten over migratie en integratie, belangrijke vragen, die vervolgonderzoek noodzakelijk maken.

Conclusie

Zijn hVN en hVV succesvol als historische producties voor het bredere publiek? Op basis van het aantal kijkers lijkt dat op het eerste zicht zo te zijn. Toch is een bijkomende kritische duiding van die cijfers essentieel. Zo zijn hVN en hVV beide nadrukkelijk een uiting van een herbevestiging van nationale geschiedenis als uitgangspunt, in een tijd waarin reactionair politiek nationalisme opnieuw de kop opsteekt (in sommige delen van Europa met heel kwalijke maatschappelijke gevolgen), terwijl academische historici in toenemende mate weg bewegen van ‘methodologisch nationalisme’ om zo meer inzicht te verschaffen in dwarsverbanden, parallelle ontwikkelingen en bredere mondiale contexten.⁴⁵ In dat verband slaagt vooral hVN als een nationale vertelling die nadrukkelijker ook de mythologische elementen uit die vertelling thematiseert en bevraagt. Dit staat in contrast tot hVV, die qua vertelstijl expressiever, origineler en grappiger is, maar inhoudelijk uiteindelijk directer in de valkuil van nationale mythevorming valt. Hoe beiden hun bredere doelpubliek bereiken, dat is bij voorkeur onderwerp van vervolgonderzoek, als we publieksgeschiedenis als communicatie van historische kennis naar een breed publiek ernstig willen nemen.

Pieter Van den Heede is docent en onderzoeker aan de afdeling geschiedenis van de Erasmus Universiteit Rotterdam. In 2021 promoveerde hij er op een proefschrift over de verbeelding van de Tweede Wereldoorlog via digitale games, *Engaging with the Second World War through Digital Gaming*. Pieter richt zich in zijn onderzoek op de studie van de hedendaagse historische cultuur (hoe mensen in het heden omgaan met en zich verhouden tot het verleden), publieksgeschiedenis en andere vormen van metareflectie over geschiedenis als wetenschappelijke discipline. Als cultuurhistoricus richt hij zich verder op de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog en ‘spel’ als cultuuruiting. E-mailadres: vandenheede@eshcc.eur.nl.

45 Zie in het bijzonder: Lex Heerma van Voss et al., *Wereldgeschiedenis van Nederland* (Ambo Anthos 2018); Marnix Beyen et al., *Wereldgeschiedenis van Vlaanderen* (Polis 2018).